

Jaro Mihelač,

Založba Mihelač

BREZ SLOVENSKE KNJIGE NI SLOVENSKE DRŽAVE

Večkrat slišimo, da je slovenska literatura v nekakšni krizi. Morda to delno drži, ko gre za slovenski roman, nikakor pa ne za poezijo, esejistiko in kratko prozo. Bolj je v krizi izdajanje slovenske literature, saj je večina večjih založb število teh naslovov omejila na nekaj letno. Tako je postalo izdajanje izvirne slovenske besede domena manjših založnikov. Večje založbe imajo tudi večje režijske stroške, ker pa Ministrstvo za kulturo, ki delno subvencionira dela slovenskih avtorjev, v kalkulaciji cene knjige dovoljuje le do 50% založniških stroškov, so za te založbe tudi subvencije postale nezanimive. Manjši in majhni založniki, ki imajo tudi manjše stroške, so tako prevzeli nalogo izdajanja slovenske literature. Ker pa iz leta v leto število del, ki jih ministrstvo podpira, pada, in ker so subvencije iz leta v leto realno nižje, se vedno več manjših založnikov preusmerja na bolj prodajljiv založniški program. Zadnje čase pa je ministrstvo še zaostriло pogoje za subvencije, tako da bo tudi tistim založnikom, ki še vztrajajo, onemogočeno nadaljnje izdajanje slovenske besede. Veliki založniki torej ne bodo zainteresirani, manjši pa ne bodo mogli.

Politika do slovenske knjige je torej v krizi in kreatorji te politike se morajo hitro – takoj zdaj – odločiti, kako dejansko pomagati slovenski knjigi, saj sama nikakor ne more preživeti. Včasih smo imeli Zakon o založništvu, ki je tej dejavnosti dajal poseben status, saj se je kazal v višjih subvencijah in drugih bonitetah, po drugi strani pa je omejeval svobodno iniciativo, saj je založniško dejavnost dovoljeval samo organizacijam posebnega družbenega pomena. Z osamosvojitvijo, ko se je spremenil družbeni sistem, je ta samoupravni zakon postal neuporaben. Ker je založniška dejavnost postala povsem običajna tržna dejavnost, je država čutila za potrebno, da sprejme nov Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture. Tak zakon je bil sprejet lani, od tedaj je minilo že več kot leto dni, vendar se obveznosti iz zakona ne uresničujejo. V zakonu je namreč več določil, ki so za založništvo izrednega pomena, na primer sprejem nacionalnega kulturnega programa, izdelava registra izvajalcev, ustanovitev sklada za knjigo itd. Če bi ministrstvo, ki je zakon pripravilo, tega tudi uresničevalo, ne bi bila politika do zalaganja slovenskih knjig prepuščena dnevnim naključjem.

Podobno velja tudi za knjižnice, ki naj bi bile najpomembnejši kupec slovenske knjige. Zaradi denarnih, organizacijskih in prostorskih težav se knjižnice vedno bolj oddaljujejo od mednarodnih strokovnih standardov za nakup knjig, ki jih priporoča tudi Unesco. Nekatere knjižnice ne kupijo niti enega izvoda slovenske knjige.

Iz letošnjega programa (so)financiranja kulturnih programov, ki ga je Ministrstvo za kulturo izdalo v posebni knjižici, vidimo, da bo letos podprlo 185 naslovov in še to v višini manj kot 60% od proizvodnih stroškov po cenah iz lanskega septem-

bra, kar pomeni še nekaj odstotkov manj. Tako subvencije ne pokrivajo v večini primerov niti avtorskega honorarja za besedilo, nikakor pa ne avtorskih honorarjev za lektoriranje, korigiranje, urejanje in opremljanje, da o stavljenju, prelomu in tisku sploh ne govorimo. Takšna pomoč države knjigi je le še simbolična. Če pa po drugi strani pogledamo, koliko država od knjige zbere v proračunu, pa lahko trdimo, da ji sploh ne pomaga, ampak od nje živi. Obdavčitve so izredno visoke. Poglejmo, koliko predstavljajo različni davki v ceni knjige:

– davek od prometa proizvodov	5%
– davek na dobiček	1%
– davek od prometa storitev	1%
– obdavčenje pogodbenega dela	3%
– dohodnina od avtorskih honorarjev	8%

Skupaj je to 18%, vendar to niso vse obdavčitve, saj manjših davkov nisem upošteval, obetajo pa nam dva nova davka: davek na firmo in davek na plače. Ker letno v Sloveniji prodamo približno 6.000.000 izvodov vseh knjig po povprečni ceni 2.000 SIT, predstavlja teh 18% 1 milijardo in 160 milijonov, država pa vrne v obliki subvencij le slabih 300 milijonov. Ob uvedbi prometnega davka so nam politiki po vrsti zagotavljali, da imajo tak, ali še višji davek povsod po Evropi. To seveda ni res, saj ga recimo Velika Britanija sploh nima, nekatere države so oprostile davka učbenike in otroške knjige, nekatere pa imajo nižji davek. Rešitve so zelo različne, mi smo se seveda odločili za eno najvišjih obdavčitev, ob tem pa nas cinično prepričujejo, da smo lahko zadovoljni, da ta davek ni 20 odstoten, kot je za druge proizvode. Rešitev tega problema je tudi v določeni meri predvidena v že omenjenem zakonu, z ustanovitvijo sklada za knjigo. Še boljše pa bi bilo prometni davek na knjigo ukiniti. Zahteve kulturnikov bi morale iti v to smer.

Pogosto slišimo, da imamo v Sloveniji nekaj sto založb in ta podatek uporabljajo kot dokaz o razcvetu slovenskega založništva. Lahko je res, da ima v svoji dejavnosti vrsta podjetij registrirano tudi založništvo, tudi kakšno knjigo izdajo, vendar to še ne pomeni, da so to založbe z izdelanim založniškim programom. Takih »pravih« založb je zelo malo, že tistih, ki izdajo najmanj 10 naslovov letno, je malo. Med temi pa lahko razločimo dve vrsti založb: tiste, ki so se lastninsko preoblikovale in so naslednice prejšnjih organizacij posebnega družbenega pomena, in tiste, ki so nastale po letu 1989 in seveda niso podedovale ničesar, ne osnovnih sredstev ne skladišč ne knjigarn in tudi trga ne. Tako lahko trdimo, da imamo dve vrsti založb z neenakimi štartnimi pozicijami. Kot da bi pri teku na 100 metrov nekaterim tekačem dovolili štartati na polovici proge. Nekatere teh založb so podedovale tudi knjigarne in s tem pridobile možnost postavljanja netržnih, včasih že kar monopolističnih, pogojev tistim založbam, ki knjigarn nimajo. Najhuje pa je, da prodajalne sicer še imajo zvenec naziv knjigarna, vendar je takih, ki tak naziv še zaslužijo, zelo malo. Večina teh »knjigarn« ima na svojih policah knjige le še za vzorec, vse drugo, kar ponuja, pa je vse od pisarniškega materiala do cenenega singapurskega, tajvanskega in honkonškega kiča. Tudi tu bo potrebno najti rešitev, ker brez knjigarn tudi slovenska knjiga ne bo prišla do bralca. Urejene države in mestne uprave v Evropi, po kateri se tako radi zgledujemo, imajo to, sicer na različne načine, a vendarle, rešeno. Poglejmo malo podrobneje nemško rešitev. V velikih mestih so mestne uprave v središčih strogo določile namembnost lokalov, ker je jasno, da brez knjigarn ne gre, so določile tudi, v katerih lokalih, ne glede na lastnino, morajo biti knjigarne. Na ta način uravnavajo ponudbo v mestnih središčih in se jim ne dogaja,

da bi, kot v Ljubljani na Starem trgu, imeli na najatraktivnejši ulici le bifeje in butike. V manjših krajih, glede na velikost kraja, pa imajo izdelan sistem podpore knjigarnam, od davčnih olajšav, neprofitnih najemnin, do subvencij v najmanjših krajih, kjer bi bila sicer knjigarna nerentabilna. Predvsem pa tisti, ki želi imeti knjigarno, ne dobi dovoljenja za prodajo drugega blaga. Na ta način so ohranili kulturne hrame, ker se kljub svoji velikosti zavedajo, kako pomembna je literatura za obstoj jezika. Pri nas pa smo vse knjigarne, ki so včasih bile kulturni hrami, z lastninskim preoblikovanjem podjetij prepustili neusmiljeni tržni borbi za obstanek in rezultat tega so trafike in trgovine z mešanim blagom, ki pa kljub temu, tako vsaj trdijo založbe lastnice knjigarn, niso rentabilne. Morda je še čas, da jih država odreši, vrne knjigarne v državno lastnino in jih s koncesijo dodeli tistim, ki bi bili pripravljeni v njih prodajati knjige in ne le prizadevati si za velikim dobičkom.

Iz zgoraj povedanega sledi, da je treba vprašanje slovenske knjige reševati v naslednjem krogu: avtor-založnik-država- knjigarna in knjižnica-bralec. Vsi členi v tej verigi morajo delovati brezhibno. Brez slovenskega avtorja ni slovenskega založnika, brez slovenskega založnika ni slovenske knjige in ni knjigarne in knjižnice, brez slovenske knjigarne in knjižnice ni bralca, brez slovenske knjige ni slovenske države, pa še v proračunu bo primanjkljaj, če ne bo slovenskega bralca.